

Epíleg del llibre "Escrits (1947 – 1997)"

Eva Vázquez

Per escriure, s'aconsella que el subjecte prengui les precaucions suficients perquè el *jo* quedi convenientment mutilat. Aquesta veu personal, exhibida sense pudor damunt la pàgina, pot pertorbar la mirada del lector, incomodat per la majestat d'aquesta presència que se li imposa, traient pit, a vegades, proclamant des del text el seu pensament privadíssim com una veritat irrefutable, perquè comença i acaba en ella mateixa. Molts han après aquesta reserva del subjecte a través de Walter Benjamin, que va declarar –i, no pas casualment, en un passatge dels seus escrits autobiogràfics- el propòsit de desterrar de l'escriptura el pronom de primera persona, que té el dret, deia, a "no ser venut", a no convertir-se en la moneda de canvi a l'hora de dir, de pensar, d'expressar. Però l'exigència de Benjamin no és altra cosa que una derivació terminal d'un requisit molt antic de la condició literària: que, essent una activitat individual i solitària, aspiri a la trobada amb l'altre, que des del fred amb què la mà treballa, component amb càlcul les paraules i la seva música, es busqui l'escalfor dels milers d'anònims invisibles que s'hi acostin i s'hi reconeguin. "I penso si la meua veu, aparentment tan poca cosa, podrà encarnar la substància de milers de veus, la fam de dir-se de milers de vides, la paciència de milions d'ànimes sotmeses, com la meua, en el destí quotidià, en el somni inútil, en l'esperança sense vestigis", escrivia Pessoa servint-se dels dits de l'imaginari Bernardo Soares.

Domènec Fita concep l'art com una experiència que s'expandeix de dins cap a fora –tot i que insisteix també en la influència de l'entorn en l'interior-, però perquè aquesta larva delicada que neix de dins arribi a l'exterior s'ha d'afrontar primer el dolorós despreniment de la crisàlide. Ocultar aquest *jo*, que podria resultar sospitosos de vanitat, de ser monolític, exigeix un gran esforç lingüístic i mental. S'ha de recórrer a la paràfrasi, al circumloqui, a la desviació; s'han d'estimar els revolts més que els camins unidireccionals, l'emascarament més que el despullament. Fita mateix entén que la finta verbal és una maniobra efectiva per comunicar determinats conceptes, i per això admira l'ús de la paràbola en els textos cristians, "una manera perfecta de no ofendre mai directament", anota en el quadern. Sembla clar, doncs, que, en l'espai literari, perquè la vida sigui versemblant ha de ser falsejada. No és la metàfora un magnífic invent per fer més certa la veritat per mitjà d'una mentida?

Però el cas és que ens prohibim el *jo* quan escrivim a pesar nostre, a pesar del fet que *tu*, *ell* i *nosaltres* no siguin sinó les disfresses que utilitzem per dir-nos a nosaltres mateixos, els missatgers escollits perquè enviïn al món el lament o la felicitat, tots aquells anhels balbucejants que ens habiten secretament. Fins i tot el crit es torna

tímid dins nostre, com un desvari confús, que requereix la mediació de l'altre, del pronom col·lateral, per alçar-se i pronunciar-se. L'escriptura allibera, amb les dents serrades si cal, amb el puny sobre la taula, o dolça com una manyaga, allò que interiorment potser només mussitariem.

Aquests altres pronoms, intermediaris del *jo* castigat, donen la mesura de l'estranyament del qui parla, del qui escriu, de la seva perplexitat davant la meravella o l'horror del que l'envolta, que demana ser vist amb els ulls de l'altre, d'algú sense memòria fins i tot, com els d'un infant, perquè allò que és vell i gastat se li aparegui sota l'aurèola d'una novetat enlluernadora. Rimbaud ja havia manifestat, amb una lucidesa extraordinària, que "*je est un autre*", però seria un altre poeta qui es prendria la sentència al peu de la lletra: "I, de sobte, va sorgir de mi impetuosament un nou individu", confessava Pessoa recordant el dia que va concebre, en un deliri, l'*Oda Triomfal* d'Alvaro de Campos, un altre dels seus nombrosíssims agents secrets. Borges, tan fascinat pels miralls, es mirava el reflex de la seva escriptura i conclouia, amb un to entre el joc i la fatalitat, que "*al otro, a Borges, es a quien le ocurren las cosas (...); yo vivo, yo me dejo vivir, para que Borges pueda tramitar su literatura*".

Malgrat la riquesa de totes les estratègies existents per desdoblar-se, per inventar-se, hi ha vegades que el *jo* no pot sol·licitar la companyia dels humils suplantadors, si d'allò que es tracta, precisament, és de conduir-lo ell mateix a la superfície. El lector espera, ara sí, saludar l'autor personalment, tot essent conscient que en l'escriptura sempre resta un bri d'astúcia, que els artificis del llenguatge impedeixen l'estricta confiança. Passa en les memòries, en els dietaris, en les cartes, en tota aquella mena de papers en què es compromet obertament la naturalesa d'aquest *jo* singular i impur. Aquí el desdoblament, de fet, seria una descortesia, encara que hi ha qui diu que es menteix millor en primera persona.

Els escrits de Fita pertanyen a aquesta categoria literària, que consisteix a ensenyar, interposant-hi els vels que calgui, la nuesa d'un mateix, però en el seu cas l'escriptura pren una nuesa púdica, gens escandalosa. Sovint fa l'efecte, fins i tot, que sent escrúpols de parlar en nom d'aquest *jo* únic i indivisible, i torça la frase seguint un *tu* o un *nosaltres*, o qualsevol altra partícula que faciliti l'absorció del lector en la cosa enunciada, perquè al capdavall també són una manera de dir-se a si mateix, però amb una distància elegant. Quan apareix, hi ha vegades que el *jo* de Fita sembla que demani permís per mostrar-se, una mica contra la seva voluntat, com si no hi tingués més remei, i d'altres en què s'alça de sobte envigorit, una mica desafiant. És com si dubtés constantment entre el desig de descobrir-se i la conveniència de velar-se. ¿Tants anys d'instrucció sobre la necessitat de sotmetre la veu personal per no caure en el

narcisisme o en el raquitisme emocional han coartat les expressions més íntimes?. Fita ho veu així, i quan ja fa quaranta anys que escriu fent piruetes per esquivar-se, seguint aquella normativa, finalment se'n lamenta, i aquesta queixa té el to d'una disculpa: "De petits ens van sotmetre a una disciplina que ens doblegava imposant-nos una moral que consistia en la renúncia del *jo*, a matar l'orgull". No ho denuncia per la manera en què condiciona el desplegament de la seva escriptura, sinó pel complex d'inferioritat que hi associa, vinculat a l'adoctrinament religiós en la humilitat, que ha penetrat en el pensament fins al punt, diu, de "fer-nos sentir indignes".

Sigui quin sigui el motiu de la seva cautela en escriure, el resultat és que els seus quaderns no s'han elaborat a partir d'anècdotes privades ni de xafarderies, aquella tendència una mica pornogràfica cap a la qual solen decantar-se els escrits autobiogràfics. Fita no escriu per recordar-se, sinó per pensar-se, per ordenar-se. Gairebé cada dia, metòdicament, obre una llibreta i hi anota la preocupació del moment, guiat per l'esperança o l'insomni. El pretext és una guspira que interromp el curs del temps: una conversa, una classe a l'Estudi d'Art, un paisatge inesperadament descobert al marge de la carretera, la mà suada d'una desconeguda, la resplendor jovial de la casa a primera hora del matí, o la diminuta arruga d'un paper. Moltes vegades, també, el comentari neix d'una lectura, d'un programa escoltat a la ràdio o vist a la televisió, que provoquen un pensament, una declaració d'urgència. No es complau a divulgar la seva vivència particular, l'anecdota biogràfica, i les poques ocasions en què ho fa sembla que l'evocació de la seva vida sigui subsidiària de l'explicació de la dels altres: sempre recorda en relació amb algú altre, com si l'exercici de la seva memòria fos la seva manera d'homenatjar, regalant-los una part de si mateix, els amics, els companys, els mestres perduts.

Benjamin, a propòsit de Proust, escrivia que únicament en els plecs de la vida hi ha la memòria autèntica, en una imatge, un sabor, un contacte, a partir dels quals el pensament es desdobla, es desplega, avançant d'allò que és petit al que és petitíssim, i del que és petitíssim al que és ínfim. Aquesta manera d'aprofundir en la memòria, aparentment banal, és "d'una serietat aclaparadora", considerava Benjamin. El 1971 Fita escriu als seus quaderns que acaba d'inspeccionar una llagosta amb una lupa, per no perdre'n detall, per examinar-ne la textura, el color, les formes que la componen. Escodrinyar el més insignificant esdevé per ell una aventura excepcional, com si la veritable fragància de la vida només pogués ser revelada a través d'aquesta mirada microscòpica. És la mateixa actitud per la qual també aprecia el plaer de confondre al paladar el sabor farinós de les nous i el pa, o la calma confortable que el sorprèn en entrar al menjador, quan hi anava distret o encaboriat, i de sobre s'adona de la netedat dels mobles, de la claror que els

inunda a aquesta hora del matí, de la justa escalfor que tot ho atempera, i pensa que aquesta habitació recollida i endreçada és tan agradable com uns llençols acabats de rentar, plens "d'aire i de sol".

És desconcertant, però, que després de cinquanta anys de redacció sistemàtica als seus quaderns, Fita manifesti sentit tan poca confiança en la paraula escrita i recorri fins i tot a l'exemple diví per projectar-hi una sospita: "Per què Crist no va voler deixar res escrit?". La lletra, diu, és vulnerable, traeix sovint les intencions de qui la crea, "pot enganyar i envanir els savis", contràriament a la paraula dita, que "transforma, aclareix i fa participar". Potser d'aquí, d'aquests recels, prové la seva preocupació per recuperar les idees ja escrites, completant-les, millorant-les, aprofundint-hi. Si la prosa de Fita té un estil, encara que ell consideri que la seva escriptura és merament utilitària, que no mereix cap reconeixement literari, és precisament aquesta evolució en espiral del pensament, recollint ara el fil, ara abandonant-lo. I d'altra banda, és possible que de la seva perseverança, malgrat tot, en l'escriptura, es pugui desprendre també un ensenyament: no buscant-hi explícitament cap bellesa, cap tirabuixó lingüístic, les frases flueixen sense esforç, sense dolor gairebé; és la llengua alliberada de tota presumpció.

Què hauria estat de Fita sense la companyia dels seus quaderns, sense aquesta cartografia dels anys?. Totes aquestes paraules, ara aplegades en el llibre, serien sons flotants, memòria desaprovada, diluïda, paraules òrfenes vagabundejant desorientades pels llimbs. Ell ja ho sap: la paraula és una comunicació més viva, però desapareix; en canvi, "la lletra queda, i dona testimoni de la paraula". Aquest llibre és la salvaguarda de les paraules fugaces que l'han visitat al llarg de la vida, unes paraules que s'han mudat com per a un dia de festa, alleugerides de l'extenuant desordre amb què naixien, però conservant, cada una, la seva data, com una fita plantada amorosament a la vora del camí, perquè d'altres se'n serveixin i s'hi guiïn. L'escriptura, si no arriba a l'altre, per mitjà del *jo* o de qualsevol pronom auxiliar, queda desamparada. Escriure, aleshores, és com parlar sol: primer consola i, en acabat, el silenci fereix.